

Analiza negativnih družbenih učinkov evropskih podnebnih in energetskega ukrepov

Namen tega poročila je predstaviti kratek pregled nezaželenih družbenih učinkov podnebnoenergetskih politik in ukrepov EU, analizirati ukrepe za preprečevanje teh učinkov in predstaviti priporočila za odločevalce, kako nasloviti nezaželene družbene učinke ukrepov, ki naj bi nas obvarovali pred podnebnim zlomom.

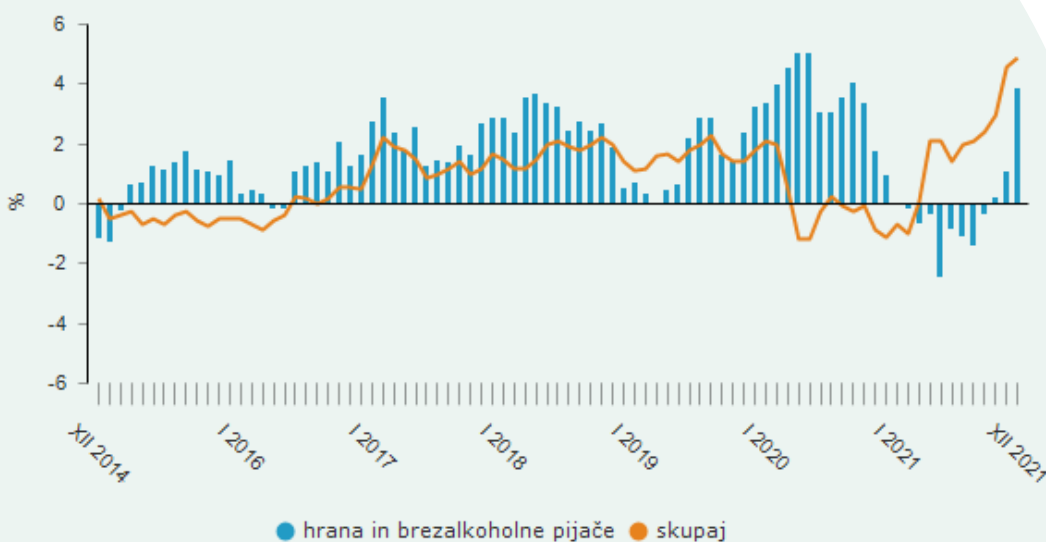
Poročilo se posebej posveča ženskam, saj raziskave in izkušnje kažejo, da so te med oblikovanjem in izvajanjem ukrepov proti podnebnim spremembam ter za pravičen in zelen energetski prehod pogosto v deprivilegiranem položaju.

Vsekakor je uvodoma potrebno poudariti, da podnebno-energetske politike in ukrepi nimajo samo nezaželenih vplivov. Nasprotno: imajo zelo veliko pozitivnih vplivov na družbo in okolje. Ti ukrepi so ključnega pomena za reševanje podnebne krize, zato je nujno, da jih sprejmemo čim prej in v čim bolj ambicioznem obsegu. Njihovi pozitivni učinki zaobjemajo vse od ustvarjanja novih t. i. »zelenih« delovnih mest ali manjših negativnih vplivov na zdravje do nižjih računov za energijo zaradi povečanja energetske učinkovitosti ali rabe obnovljivih virov energije. Poleg tega so podnebno-energetske politike in ukrepi nujni tudi zato, da se izognemo podnebnemu zlomu, ki bi s seboj prinesel še bistveno večje nezaželene družbene vplive: od škode na infrastrukturi do povečane ranljivosti gospodinjstev zaradi ekstremnih vremenskih dogodkov.

Vendar tudi napredne podnebno-energetske politike vplivajo na prerazporeditev stroškov in koristi med različnimi družbenimi skupinami. Zanemarjanje morebitnih negativnih družbenih učinkov lahko privede ne samo do manj učinkovitih podnebnih politik, pač pa tudi do povečane neenakosti v družbi in nasprotovanja nizkoogljicnemu prehodu s strani prebivalcev in prebivalk. Za ublažitev negativnih vplivov predvsem za ranljive skupine prebivalstva so potrebne dobro zasnovane strategije, in to poročilo želi prispevati h konstruktivni razpravi o teh strategijah.

Stanje v Sloveniji na kratko

Kljub temu, da Slovenija velja za eno od najmanj dohodkovno razslojenih držav EU,¹ kazalnik dohodkovne neenakosti (Ginijev količnik) kaže na trend višanja neenakosti porazdelitve dohodka med gospodinjstvi. Vrednost Ginijevega količnika se je tako med letoma 2018 in 2019 zvišala za 0,5 odstotne točke.² Sočasno se Slovenija podobno kot ostale države EU sooča z višanjem rasti cen življenjskih potrebščin zaradi epidemije bolezni Covid-19 in ostalih dejavnikov. Podatki kažejo, da se je medletna rast cen življenjskih potrebščin v lanskem letu okrepila na 4,9%. K temu so v največji meri prispevale višje cene energentov in težave v dobavnih verigah. Strmo so narasle cene toplotne energije, ki so bile decembra na medletni ravni višje za 70%. V primerjavi s prejšnjim letom so višje tudi cene trajnega blaga (6,5%) in poltrajnega blaga (4,8%). Konec leta 2021 je bila precej višja, za okoli 4%, tudi cena hrane (SURS, 2021). V prehranski industriji pa napovedujejo, da je ta rast cen zgolj začetek ter da se bodo v letu 2022 cene hrane dodatno občutno povečale (RTV Slo, 2021).³

Vir: SURS, 2021

Na drugi strani sicer obstaja trend rasti povprečne bruto plače v Sloveniji – ta se je od leta 2017 dvignila za okoli 15% (SURS, 2021). A precej bolj povedni so podatki o razporeditvi Slovencev po dohodninski lestvici. Uradni podatki Ministrstva za finance iz leta 2019 kažejo, da je kar 44% od 1.540.000 davčnih zavezancev v letu 2019 prejelo manj kot polovico povprečne plače. Še naslednjih 35% pa je prejelo med 50 in 100% povprečne plače (ta na današnji dan znaša 1886 EUR

1 <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi190/default/table?lang=en#:~:text=Gini%20coefficient%20of%20equivalised%20disposable%20income%20%2D%20EU%2DSILC%20survey&text=The%20Gini%20coefficient%20is%20defined,disposable%20income%20received%20by%20them>

2 <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/11181/pregled-leta-2020.pdf>

3 https://www.rtvsllo.si/tv/info/koda/cakajo-nas-obcutne-podrazitve-hrane/607355?fbclid=IwAR2vrsfRf-fuBnnJRBfbhbx3HikYWc3Fv_O72a2GOHBMk75hIVQmK0zZy-jY

bruto).⁴ To pomeni, da je v Sloveniji skoraj 80 % vseh davčnih zavezancev prejelo plačo, nižjo ali enako povprečni plači (Ministrstvo za finance, 2019).

Zgornji podatki kažejo na to, da je v Sloveniji velik del prebivalstva, ki bi ga lahko neprimerno oblikovani podnebno-energetski ukrepi prizadeli. Pomembno je izpostaviti, da se v Sloveniji soočamo z izzivom energetske revščine – situacije, ko si gospodinjstvo ne more oz. si zelo težko zagotavljati vse osnovne energetske potrebe, zlasti električno energijo ter ogrevanje prostorov in vode. Natančnega podatka o obsegu energetske revščine v Sloveniji še nimamo, vendar pa poskusni izračuni Statističnega urada RS kažejo, da je imelo v Sloveniji v letu 2018 okoli 35.000 gospodinjstev nižji dohodek od praga tveganja revščine, hkrati pa so imeli nadpovprečno visoke izdatke za energijo.⁵

4 <https://www.stat.si/StatWeb/Field/Index/15/74>

5 <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/9429>

Pričakovani negativni družbeni vplivi predlagane podnebne in energetske politike

Izvajanje ambicioznih podnebnih politik lahko ima regresivne distribucijske učinke, ki nesorazmerno prizadenejo najbolj ranljive skupine in povečajo tveganje za energetska revščino.⁶

Kot je pokazala analiza, je prehod na podnebno nevtralnost sicer srednjeročno in dolgoročno koristen za vse, a lahko kratkoročno nekoliko poveča neenakost med dohodkovnimi razredi, pri čemer bo največ negativnih vplivov doletelo gospodinjstva z nizkimi dohodki.⁷ V končni fazi so vplivi podnebnih politik odvisni od tega, na kakšen način nastanejo njihovi stroški in koristi, ter od tega, kako so ti stroški in koristi porazdeljeni po družbenih in panožnih skupinah.⁸ Kar zadeva njihove verjetne porazdelitvene učinke, obstaja razlog za vsaj rahlo zaskrbljenost glede položaja državljanov v primerjavi s podjetji in industrijo.⁹

Z zanemarjanjem vprašanja neenakosti lahko pride do upočasnitve izvajanja ukrepov za podnebno varnost ter do negativnih vplivov na socialno kohezijo.¹⁰ Poleg tega obstajajo razlogi za skrb glede višjih stroškov za energijo in gorivo in posledičnega zniževanja življenjskega standarda, na primer zaradi zmanjšanja porabe določenega blaga ali pomanjkanja električne energije.¹¹

Zato moramo zagotoviti, da bodo stroški in koristi podnebnih ukrepov pravično porazdeljeni, in pri razpravah o tem, kako se spopasti s podnebno krizo in zagotoviti pravočasne in pravične prehode, postajajo vse pomembnejši koncepti, kot so okoljska pravičnost, podnebna pravičnost, energetska pravičnost in pravični prehodi.¹²

Ekonomska enakost

Zmanjšanje ekonomske neenakosti je mogoče doseči s politikami, ki zmanjšujejo nujne izdatke ali izboljšujejo možnosti za ekonomsko participacijo ranljivih gospodinjstev.¹³ Prehod na nizkoogljično gospodarstvo bo sicer zagotovil nova delovna mesta na področju proizvodnje obnovljive energije, v sektorjih javnega prevoza in obnovi obstoječih stavb ter pri razvoju in proizvodnji energetske učinkovitih tehnologij, a politike, s katerimi se bodo cene energije povečale tako,

6 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>

7 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>, <https://www.isi.fraunhofer.de/en/presse/2021/presseinfo-23-governance-tools-energy-efficiency-targets.html>, <https://www.nextenergyconsumer.eu/2021/07/28/fit-for-55-package-whats-in-for-energy-consumers>

8 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>

9 <https://www.ceps.eu/fit-for-55-is-the-european-green-deal-really-leaving-no-one-behind>

10 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>

11 <https://ecfr.eu/publication/europes-green-moment-how-to-meet-the-climate-challenge/#the-challenges-and-risks-of-the-european-green-deal>

12 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>

13 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2019.1596873>

da bodo odražale celotne okoljske in družbene stroške, lahko kratkoročno negativno vplivajo na makroekonomijo, pa tudi povečajo izdatke gospodinjstev in povzročijo energetska revščino.¹⁴ Vsakršno povišanje cen osnovnega potrošnega blaga (kot so živila in električna energija) ter storitev (kot je na primer javni prevoz) bo najbolj negativno vplivalo na najrevnejše in najranjlivejše člane družbe, ki velik del svojih dohodkov porabijo prav za tovrstno blago in ki so pri svojih mobilnostnih potrebah najbolj odvisni od javnega prevoza.¹⁵ Verjetnost za ekonomsko neenakost lahko povečajo tudi omejitve participacije, kot so selektivne zahteve za sodelovanje ali pogoj obsežne vnaprejšnje naložbe.¹⁶ Podnebne politike lahko imajo močne družbenoekonomske vplive na delavce iz območij in gospodarskih sektorjev, ki so odvisni od dejavnosti, povezanih s fosilnimi gorivi, ki bodo deležne temeljite preobrazbe. Če ne bomo naredili nič za pripravo in nadzor nad temi spremembami, bodo podnebne politike v mnogih regijah negativno vplivale na možnosti zaposlovanja ter vodile v deindustrializacijo.^{17, 18}

Druge oblike enakosti

Prihodek je eden ključnih, ne pa tudi edini dejavnik ranljivosti, ki vpliva na smer in obseg porazdelitvenih vplivov politik za blažitve posledic podnebnih sprememb. Pomembni dejavniki, ki jih je potrebno upoštevati pri ocenjevanju mogočih porazdelitvenih učinkov politik blažitve posledic podnebnih sprememb, so tudi drugi identifikatorji, kot sta na primer starost in spol.¹⁹ Na povišanje cen energije so zelo občutljivi tudi invalidi in starejši. V zasebnih gospodinjstvih živi 87 milijonov invalidnih državljanov EU, ki se soočajo z velikim tveganjem za revščino (vključno z energetska revščino) in socialno izključenost (leta 2019 28,5% v primerjavi z 18,6% državljanov EU, ki niso invalidni).²⁰

14 <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21417&langId=en>

15 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2019.1596873>

16 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2019.1596873>

17 <https://www.etuc.org/en/document/etuc-position-just-transition-legal-framework-complement-fit-55-package>

18 https://www.acea.auto/files/Letter_Frans_Timmermans_Just_Transition_automotive_workforce.pdf

19 <https://ramboll.com/ingenuity/a-green-and-just-transition-how-the-eu-balances-social-concerns-and-climate-action>

20 <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21417&langId=en>

Čeprav najbolj ranljive skupine prebivalstva k skupnim emisijam prispevajo manj, so lahko te skupine nesorazmerno izpostavljene posledicam pogostejših ekstremnih vremenskih dogodkov, deloma tudi zato, ker imajo manj sredstev za izvajanje previdnostnih ali preprečevalnih ukrepov.²¹

Enakost med spoloma

Do pozitivne enakosti med spoloma pride, kadar politike izboljšujejo dostop žensk do ekonomskih ali izobraževalnih možnosti ali zmanjšujejo breme obremenjenosti z gospodinjskim delom. Zato je treba vprašanja enakosti spolov aktivno vključiti v oblikovanje in izvajanje politik. Poleg tega si je treba zavestno prizadevati za zagotavljanje možnosti ženskam, da se aktivno vključijo in izboljšajo svoje razmere.²²

Kljub prizadevanjem EU za enakost med spoloma na tem področju še vedno ostajajo odprte nekatere ključne vrzeli. Ženske zasedajo le okoli tretjino ministrskih in parlamentarnih delovnih mest v državah članicah EU, za moškimi pa še vedno opazno zaostajajo tudi na področju zaposlenosti in višine prihodkov.²³ Eden izmed razlogov za to, da imajo trenutne politike in ukrepi nesorazmerno škodljive vplive na ženske, je zlasti dejstvo, da ženske zasedajo tako malo vodilnih položajev.²⁴ Ukrepi za oblikovanje cen ogljika pogosteje prizadenejo ženske,²⁵ prav tako je pri njih večje tveganje za energetske revščino.²⁶

Enakost na področju zdravja

Po ocenah naj bi imeli ukrepi za zaščito podnebja v splošnem pozitivne vplive na zdravje (npr. obnova stavb lahko pripomore m izboljšanju toplotnega udobja). Vendar pa vse politike za blažitev vplivov podnebnih sprememb ne uresničijo svojega potenciala za doseganje pozitivnih učinkov na zdravje, v nekaterih primerih pa lahko slabo izvajane politike povzročijo tudi negativne zdravstvene vplive.²⁷ Tako lahko na primer z izboljšavo izolacije v stavbah, ki ni pravilno izvedena, zmanjšamo pretok zraka in s tem znižamo kakovost zraka v zaprtih prostorih, s čimer izničimo pozitivne zdravstvene vplive izboljšane bivalnega udobja v zaprtih prostorih.²⁸

21 <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21417&langId=en>

22 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2019.1596873>

23 <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2021>

24 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

25 <https://ramboll.com/ingenuity/a-green-and-just-transition-how-the-eu-balances-social-concerns-and-climate-action>

26 https://www.empowermed.eu/wp-content/uploads/2021/05/2104.Empowermed-Energy_Poverty_and_gender.pdf

27 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2019.1596873>

28 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14693062.2019.1596873>

Delovna mesta

V številnih gospodarskih sektorjih in regijah je na splošno mogoče pričakovati povečanje razpoložljivih delovnih mest, toda na območjih, ki so odvisna od ogljično intenzivnih sektorjev, ki jih bo potrebno temeljito preobraziti, bo prišlo do negativnih vplivov na zaposlovanje.²⁹ Poleg tega bodo ambiciozne podnebne politike verjetno privedle do določenega zmanjšanja povpraševanja po nizko kvalificirani delovni sili v kombinaciji s povečanjem povpraševanja po visokokvalificiranih delovnih mestih, potrebnih za prehod.³⁰ Brez ukrepov za ublažitev teh tveganj bi lahko razogljičenje tudi v tem pogledu najbolj negativno vplivalo na gospodinjstva EU z nizkimi dohodki, ki se že zdaj soočajo z velikimi izzivi.³¹

29 <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21417&langId=en>, <https://ecfr.eu/publication/europes-green-moment-how-to-meet-the-climate-challenge/#the-challenges-and-risks-of-the-european-green-deal>

30 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>

31 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0360544221018399>

/ Sistem trgovanja z emisijami EU (ETS2)

Evropska komisija v svojem svežnju *Fit for 55* (»Pripravljeni na 55«) predlaga, da se sistem trgovanja z emisijami v sektorjih cestnega prometa in stavb začne uporabljati od leta 2026 naprej. Takšen nov, samostojen sistem za trgovanje z emisijami bi se osredotočil na dobavitelje goriva na zgornjem delu prodajne verigi. Emisije iz sektorjev cestnega prometa in gradbeništva bi bile omejene, pri čemer bi se zgornja meja sčasoma znižala, tako da bi se skupne emisije toplogrednih plinov iz teh sektorjev do leta 2030 zmanjšale za 43 odstotkov v primerjavi z letom 2005. Cilj takšnega sistema bi bil ustvariti cenovno spodbudo za podjetja in potrošnike za prehod na nizkoogljične alternative, obenem pa zbrati dodatna sredstva za financiranje prehoda.

Vendar pa širitev sistema EU za trgovanje z emisijami (ETS) na sektor prometa in stav pri mnogih akterjih vzbuja zaskrbljenost. Številne institucije in organizacije³² opozarjajo, da bi širitev sistema ETS lahko imela številne neželene negativne stranske učinke.³³

Uvedba tržnih cen za ogljik v sektorjih prometa in stavb bo, gledano srednjeročno do dolgoročno, verjetno spodbudila zmanjšanje porabe fosilnih goriv. Kratkoročno pa bo imelo zvišanje cen fosilnih goriv pomembne družbene in porazdelitvene učinke. Podatki kažejo, da politike oblikovanja cen ogljika na področjih cestnega prometa in stavb povzročajo regresivne porazdelitvene učinke, kar pomeni, da gospodinjstva z nizkimi in srednjimi prihodki sorazmerno bolj prizadeta kot gospodinjstva z visokimi prihodki. Razlog za to je, da gospodinjstva z nizkimi prihodki namenijo višji delež svojih prihodkov za izdatke, povezane z energijo. Bolj bi bila lahko prizadeta tudi mikropodjetja.³⁴ S tem bi se lahko pojavile večje neenakosti na različnih ravneh (npr. kraji, ki so bolj odvisni od individualnega prevoza, bi bili lahko bolj prizadeti kot tisti, ki imajo funkcionalen sistem javnega prevoza; države z več energetskega sistemi na osnovi fosilnih goriv bi bile lahko bolj prizadete kot tiste, kjer je bolj razširjena uporaba obnovljivih virov energije).

Vse pravice v okviru novega sistema za trgovanje z emisijami bodo verjetno prodane na dražbi. To pomeni, da se bodo dodatni stroški zaradi novega sistema ETS verjetno prenesli na potrošnike,³⁵ kar bi pomenilo povišanje cen energije in transporta in bi nesorazmerno bolj prizadelo revnejša gospodinjstva, ki imajo nižjo cenovno elastičnost. To bi pomenilo, da bodo gospodinjstva z nizkimi dohodki za svojo energijo na koncu plačevala več.

32 https://paris-reinforce.eu/sites/default/files/2021-06/PIE-Raport_Cost%20for%20Households%20%28EN%29%2020210622.pdf, <https://www.enpor.eu/fit-for-55-and-energy-poverty-will-emission-trading-make-it-worse>, <https://ramboll.com/ingenuity/a-green-and-just-transition-how-the-eu-balances-social-concerns-and-climate-action>

33 Če ni navedeno drugače, večina predstavljenih stranskih učinkov temelji na on <https://www.etuc.org/en/document/etuc-position-creation-second-ets-road-transport-and-building-and-new-social-climate-fund>.

34 <https://ramboll.com/ingenuity/a-green-and-just-transition-how-the-eu-balances-social-concerns-and-climate-action>

35 https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12552-EU-energy-efficiency-directive-EED-evaluation-and-review_en

Za gospodinjstva v prvem (najrevnejšem) dohodkovnem kvintilnem razredu bodo stroški emisij po ocenah povzročili povprečno letno povečanje stroškov za energijo za 44% v sektorju prometa ter za 55% v sektorju stavb. V absolutnih številkah bi to za povprečno gospodinjstvo iz držav EU27 pomenilo 373 evrov potencialnih letnih stroškov za emisije ogljika iz prometa in 429 evrov za emisije ogljika iz stanovanjskih zgradb.³⁶

To pa bi pomenilo še dodatno povečanje že tako velikih težav energetske in mobilnostne revščine, zaradi česar bi imelo še več ljudi težave z zadovoljevanjem svojih osnovnih potreb na področjih energije in prevoza in ne bi imelo možnosti prehoda na čistejše vire ogrevanja oziroma prevoza. Začetni stroški pri tem so namreč običajno visoki, kar predstavlja oviro za prehod na nizkoogljične tehnologije ali za implementacijo energetske učinkovitih rešitev. Zato bi lahko bil učinek tega mehanizma z vidika zmanjševanja emisij omejen, zlasti za gospodinjstva, ki se spopadajo z energetske in mobilnostno revščino.

Pomisleki se porajajo tudi glede prihodnjih cen emisij ogljika, ki bi lahko precej nihale, kar pomeni, da bi meli oblikovalci politik omejen nadzor nad njimi, trgi pa bi lahko špekulirali. To bi lahko povzročilo situacije, podobne trenutnim skokom cen energije, ko so nesorazmerno prizadeti ljudje, ki se spopadajo z energetske revščino, dobičke energetske podjetij pa delno podpira tudi javni denar, potreben za pomoč ljudem, ki bi sicer morali izbirati med toploto ali hrano.

Poleg tega, da bi te posledice močno negativno vplivale na življenja ljudi, ki so že tako ali tako v težavah, bi lahko vplivale tudi na pomanjkanje politične podpore državljanov EU za podnebne politike, poleg tega pa bi jih lahko za svojo politično agendo izrabila skrajna desnica, podnebni skeptiki ali evroskeptična gibanja.

Vidiki spola: Ukrepi na področju cen ogljika prizadenejo zlasti ženske, saj te predstavljajo 85odstotni delež enostarševskih družin.³⁷ Višje cene energije negativno vplivajo na ženske.³⁸ Ko gospodinjstva ne morejo več plačevati naraščajočih stroškov za energijo, se poslužijo alternativnih mehanizmov za preživetje, tovrstni mehanizmi pa lahko nesorazmerno prizadenejo tiste ženske, ki preživijo več časa doma. Na ta način lahko višje cene energije povzročijo povečanje neenakosti med spoloma. Tako bi se lahko na primer zaradi zmanjšanja uporabe gospodinjstevskih naprav (npr. pomivalnega in pralnega stroja) kot tovrstnega mehanizma spopadanja z višjimi stroški znatno povečala njihova delovna obremenitev. To lahko posledično vodi v časovne stiske in pomanjkanje časa za druge dejavnosti, vključno s služenjem dohodka in izobraževanjem. In končno, z uporabo cenejših tradicionalnih goriv – pojavom, znanim kot energetska degradacija – bi bile lahko ženske in otroci (ki največ časa preživijo doma) izpostavljeni večjim tveganjem za okužbe dihal. Kot kažejo podatki, v Evropi med posebej ranljive skupine sodijo starejše ženske, ki se zaradi svojih nizkih pokojnin in nezmožnosti sodelovanja v dejavnostih, ki prinašajo dohodek, težko spopadajo z dvigovanjem cen energije.

36 https://paris-reinforce.eu/sites/default/files/2021-06/PIE-Raport_Cost%20for%20Households%20%28EN%29%2020210622.pdf

37 <https://ramboll.com/ingenuity/a-green-and-just-transition-how-the-eu-balances-social-concerns-and-climate-action>

38 https://ramboll.com/-/media/files/rm/rapporteur/social-impacts-of-climate-mitigation-policies-and-outcomes-in-terms-of-inequality/eea_just_transition_final-report_31march21_revised-clean.pdf?la=en

/ Direktiva o obdavčitvi energije

Direktiva o obdavčitvi energije (angl. *Energy Taxation Directive*; ETD)

povezuje pravila EU o obdavčitvi energentov in električne energije.³⁹ Potrebna je

revizija direktive ETD, ki obenem predstavlja pri-

ložnost za to, da postane

direktiva pravična in zelena. Na splošno

trenutni davčni sistemi v državah člani-

cah EU niso pravični in vplivajo na naraščanje

neenakosti v EU, saj se breme obdavčitve

počasi seli z obdavčitve dobička in premoženja na

obdavčitev dela, zlasti za ljudi z nižjimi dohodki.⁴⁰ Prav

tako sedanja obdavčitev ni okolju prijazna. V EU olajšave v obliki sub-

vencij za fosilna goriva znašajo okoli 35 milijard evrov na leto, pri čemer jih večinoma do-

voljuje trenutna direktiva ETD, ki omogoča tudi, da je premog – kot najbolj onesnažujoče fosilno gorivo – za namene ogrevanja v številnih državah obdavčen manj kot zemeljski plin. Poleg tega je dizelsko gorivo obdavčeno manj od bencinskega, oba pa imata prednost pred biogorivi.⁴¹

Zlasti je problematično dejstvo, da trenutna direktiva ETD daje prednost industriji pred gospodinjstvi, saj v EU slednja plačujejo višje cene in davke kot industrija.⁴² Prav tako daje prednost gospodinjstvom z višjimi prihodki pred tistimi z nižjimi: davčne olajšave za službena vozila in oprostitev davka na kerozin za letalske družbe bolj verjetno koristijo gospodinjstvom z visokimi prihodki.⁴³ Na splošno vpliv obdavčitve energije močno variira in nesorazmerno vpliva na gospodinjstva

39 <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123486>

40 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

41 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

42 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

43 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

z nizkimi dohodki.^{44, 45} Zvišanje davkov na onesnažujoče vire energije je potrebno skrbno izravnovati ter tako pripomoči k odpravi nekaterih vidikov energetske revščine; pri izravnavanju regresivnosti davčnega sistema lahko pomaga prenos prihodkov od obdavčitve energije na ranljiva gospodinjstva.⁴⁶ Trenutni predlog revizije direktive ETD dovoljuje desetletno obdobje davčnih oprostitev za najranljivejša gospodinjstva ter desetletno prehodno obdobje postopnega poviševanja novih davčnih stopenj za vsa ostala gospodinjstva.⁴⁷ Vendar pa je po mnenju nekaterih umetno zniževanje cen energije iz fosilnih goriv pristop, ki bo zelo težko pomagal ranljivim ljudem; namesto tega predlagajo naložbe v ukrepe energetske učinkovitosti v gospodinjstvih z nizkimi prihodki ter zagotavljanje dostojnih plač, univerzalnih javnih storitev in progresivnih davčnih reform.⁴⁸

Vidiki spola: Obdavčitev energije po ocenah spodbuja neenakost spolov, saj ima trenutna direktiva ETD bolj škodljive vplive na ženske kot na moške, hkrati pa prinaša več koristi za moške kot za ženske (davčne olajšave za službena vozila in oprostitev davka na kerozin za letalske družbe bolj verjetno koristijo moškim).⁴⁹

44 <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123486>

45 https://zoe-institut.de/wp-content/uploads/2021/12/ZOE_1-5-Degree_Policy_Equitable_Lifestyles_WEB_211221_2.pdf

46 <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123486>

47 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

48 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

49 <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

/ Direktiva o energetske učinkovitosti

Direktiva o energetske učinkovitosti naj bi povečala naložbe v energetske učinkovitost. Po ocenah naj bi imelo to povečanje investicij bistven vpliv na stroške prehoda.⁵⁰ Ob predpostavki, da je na voljo financiranje za naložbe, imajo naložbe v energetske učinkovitost nižje skupne stroške, pa tudi pomembne multiplikacijske učinke, kot je ustvarjanje novih delovnih mest. Prihranki energije sčasoma povrnejo začetne naložbe.

Vendar pa to velja v primeru, da je zagotovljeno financiranje začetnih naložb v energetske učinkovitost, česar verjetno ne bodo imeli milijoni ljudi v EU, ki težko plačujejo svoje mesečne račune za energijo. Čeprav naj bi imeli ukrepi za energetske učinkovitost, če so ustrezno usmerjeni in finančno podprti v primerih, ko so potrebne velike vnaprejšnje naložbe,⁵¹ tudi potencial za spodbujanje socialne vključenosti in zmanjševanje energetske revščine, je potrebno poudariti, da vprašanje financiranja še ni ustrezno rešeno.

Po ocenah lahko preusmeritev prihodkov iz novih sistemov za določanje cen ogljika za sektor stavb v ukrepe za varčevanje z energijo ublaži negativne družbene učinke višjih cen energije in pomaga ranljivim gospodinjstvom, saj se bodo izboljšavami na področju energetske učinkovitosti znižali njihovi računi za energijo.⁵² Vendar pa so številni ukrepi, s katerimi bi se lahko spopadli z energetske revščino, morda preblagi ali pa bodo celo povzročili povečanje neenakosti.⁵³

50 https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12552-EU-energy-efficiency-directive-EED-evaluation-and-review_en

51 <https://c2e2.unepdtu.org/wp-content/uploads/sites/3/2021/07/european-commission-eu-energy-efficiency-directive-inception-impact-assessment-2021.pdf>

52 <https://www.isi.fraunhofer.de/en/presse/2021/presseinfo-23-governance-tools-energy-efficiency-targets.html>

53 <https://www.nextenergyconsumer.eu/2021/07/28/fit-for-55-package-whats-in-for-energy-consumers>

/ Direktiva o energetske učinkovitosti stavb

Obstoječi stavbni fond, katerega večina (od 85% do 95%) bo leta 2050 še vedno obstajal, ima zelo slabo energetske učinkovitost.⁵⁴ Podatki iz leta 2016 kažejo, da približno 15 odstotkov ljudi v EU živi v stanovanjih s puščajočo streho, vlažnimi stenami, tlemi in/ali temelji ali plesnivimi okenskimi okvirji ali tlemi.⁵⁵ Takšne razmere imajo različne družbene posledice, vendar ima lahko tudi reševanje te problematike neželene učinke.

Neučinkovit in nezdrav stanovanjski fond v Evropi je eden izmed pomembnih temeljnih vzrokov za energetske revščino in našo prekomerno porabo energije. Prvi družbeni učinek so družbene posledice odlašanja s poglobljeno prenovo stavb.⁵⁶ 80 odstotkov porabe energije v stavbah v EU gre na račun ogrevanja vode in prostorov, ki večinoma še vedno temelji na fosilnih gorivih, zato so stroški vzdrževanja zadostne toplote oziroma hladu v neustreznih stavbah ogromni. Z nedavnimi hitrimi porasti cen energije je ta problem postal še bolj očiten. Edini trajnostni odgovor na podnebno in socialno krizo v gradbenem sektorju je opustitev sedanjega potratnega energetskega sistema, ki temelji na fosilnih gorivih, ter kakovostna temeljita energetske prenova.⁵⁷

Neustrezne stanovanjske razmere povzročajo ali prispevajo k številnim zdravstvenim težavam, ki bi jih bilo mogoče preprečiti (dihala, živčni in srčno-žilni sistem, rak). Prav tako povzročajo ali prispevajo k zniževanju produktivnosti in manjšim priložnostim. To vodi v katastrofalno obremenitev javnega zdravstvenega sistema v višini več kot 194 milijard evrov in prispeva k več kot 100.000 prezgodnjim smrtim na leto.⁵⁸

Jasno je, da je prenova nujna in da bo poleg reševanja navedenih problemov povzročila tudi številne družbenoekonomske koristi, kot je povečanje lokalne zaposlenosti in spodbujanje sodelovanja malih in srednjih podjetij ter lokalnih obrtnikov.⁵⁹

Vendar pa je treba zagotoviti socialne varovalke, ki bodo omogočile cenovno dostopno obnovo za vse, zlasti za ranljive lastnike in najemnike. V nasprotnem primeru se lahko pojavijo različni izzivi.

Obnova ne bi smela poslabšati položaja na področju izključenosti s stanovanjskega trga, kar je še posebej pomembno v urbanih območjih, kjer so ljudje lahko prisiljeni živeti v nekakovostnih stanovanjih. Leta 2019 je vsak deseti Evropejec

54 https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2021/11/PB_211117_Meps_Defard_EN-1.pdf

55 https://energy-poverty.ec.europa.eu/energy-poverty-observatory/indicators_en

56 https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2021/11/PB_211117_Meps_Defard_EN-1.pdf

57 https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2021/11/PB_211117_Meps_Defard_EN-1.pdf

58 <https://righttoenergy.org/2021/11/22/over-45-civil-society-organisations-call-on-eu-to-deliver-on-renovation-wave-commitment-to-tackle-energy-poverty>, https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2021/11/PB_211117_Meps_Defard_EN-1.pdf

59 <https://righttoenergy.org/2021/11/22/over-45-civil-society-organisations-call-on-eu-to-deliver-on-renovation-wave-commitment-to-tackle-energy-poverty>

porabil več kot 40 odstotkov svojih prihodkov za stanovanje.⁶⁰ S socialnimi zaščitnimi ukrepi bi morali preprečiti najemodajalcem, da bi dvignili najemnine, ki presegajo dejanske prihranke energije, zlasti v primerih, ko najemodajalci prejmejo javna sredstva za financiranje del.

Vendar pa se za izboljšavami energetske učinkovitosti skrivajo tudi strukturne krivice na področju stanovanj, urbanističnega načrtovanja in teritorialnega razvoja, pri čemer energetske politike le redko naslavljajo njihove porazdelitvene učinke.⁶¹ Obnova lahko vodi v velike podražitve najemnin, sproži spreminjanje sestave prebivalstva (t. i. gentrifikacijo) ali povzroči prekomerna finančna bremena zaradi prevelikega povečanja skupnih stanovanjskih stroškov, ki lahko ogrozijo stanovanjsko varnost.⁶²

Najpogosteje omenjana tveganja v zvezi s prenovo za obstoječe najemnike v najetih nepremičninah so situacije, ko najemodajalec po končanih delih poviša najemnino, najemnik pa si višje najemnine ne more privoščiti. Teoretično je mogoče z izboljšanjem energetske učinkovitosti zmanjšati stroške energije za najemnike, ki si potem lahko privoščijo višje najemnine. To teorijo je mogoče uporabiti za utemeljitev povišanja najemnine in kot osnovo za izračun ustreznega zvišanja najemnine. Za gospodinjstva z nižjimi dohodki je to zelo tvegana strategija, saj iz več razlogov ni mogoče predvideti, da bi tudi v praksi prišlo do prihrankov pri računih za energijo.⁶³

Ponudniki stanovanj se pri financiranju obnove včasih odločijo za možnost, da prodajo del svojih nepremičnin in tako dobijo sredstva za izboljšanje preostalih – a to pomeni zmanjšanje števila cenovno dostopnih stanovanj, razen če teh ne nadomestimo z novogradnjami. Širše gledano lahko to povzroči izgubo cenejših stanovanj na trgu, bodisi v določenem predelu ali skupnosti ali pa celo v celotnem mestu.⁶⁴ Druge možne negativne socialne posledice obnove so še gentrifikacija, preseljevanja prebivalstva ter razpad skupnosti in lokalnih socialnih omrežij.⁶⁵

Gospodinjstva z nižjimi prihodki in najemniki pogosto nimajo dovolj kapitala za visoke začetne stroške ali možnosti odločanja za naložbe v prenovo stanovanj.⁶⁶ Če jim pri tem ne pomagamo, obstaja tveganje, da bodo energetske revna gospodinjstva prisiljena plačevati ogljično ceno za energetske prehode, ko bodo v naslednjem desetletju gospodinjstva z višjimi dohodki prešla na obnovljive vire energije.⁶⁷

60 <https://righttoenergy.org/2021/11/22/over-45-civil-society-organisations-call-on-eu-to-deliver-on-renovation-wave-commitment-to-tackle-energy-poverty>

61 http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit_-_draft-2.pdf

62 https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/Renovation_Wave_final_report.pdf

63 Za več informacij gl. https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/Renovation_Wave_final_report.pdf

64 https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/Renovation_Wave_final_report.pdf

65 https://www.feantsa.org/public/user/Resources/reports/Renovation_Wave_final_report.pdf

66 http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit_-_draft-2.pdf

67 <https://friendsoftheearth.eu/press-release/eu-fit-for-55-blunt-measures-not-enough>

Vidiki spola:⁶⁸ Ker je na področju lastništva stanovanj prisotna razlika med spoloma, je mogoče predvideti, da bo prenova bolj koristila moškim kot ženskam. Moški so v povprečju pogostejše lastniki stanovanj kot ženske, zato je bolj verjetno, da bodo imeli koristi od podpore za prenavo (ki je v glavnem namenjena lastnikom stanovanj). Pri lastništvu stanovanj je še vedno prisotna diskriminacija na podlagi spola: čeprav med brezdomci še vedno prevladujejo moški, se ženske soočajo z večjimi težavami pri zagotavljanju zdravih in udobnih stanovanj. Kar zadeva lastništvo stanovanj, so ženske v evropskih državah na splošno v slabšem položaju. Če bo prišlo do nekaterih zgoraj omenjenih učinkov, bodo negativne posledice nesorazmerno bolj prizadele ženske.

68 <https://eeb.org/library/why-the-european-green-deal-needs-ecofeminism>

/ Direktiva o obnovljivih virih energije

Čeprav bodo imeli obnovljivi viri energije zagotovo številne družbene koristi,⁶⁹ pa lahko imajo tudi neželene družbene učinke, če ti ne bodo ustrezno naslovljeni. Tako lahko na primer v nekaterih tranzicijskih območjih z nizkim deležem obnovljivih virov energije oziroma veliko prevlado sektorja fosilne energije dolgoročno pride do neto negativnih vplivov na stopnjo zaposlenosti.⁷⁰ Če politike držav v zvezi z obnovljivimi viri energije niso stabilne, pa tudi v fazah izgradnje projektov obnovljivih virov energije so lahko delovna mesta v tem sektorju negotova, njihovo število pa močno niha.⁷¹ Pride lahko tudi do nepravilnih porazdelitvenih učinkov tarif za potrošnike: če

je obnovljiva energija financirana z dvigi cen energije in dajatev, ima lahko to tudi regresivne učinke in lahko neto negativno vpliva na dohodke gospodinjstev.⁷² Tudi množični prehod na pametne števec energije v EU, ki je bila v veliki meri povezana s širitvijo obnovljivih virov energije, lahko prinese nekatere sporne družbene vplive, na primer, da energetska podjetja izkoriščajo podatke, zbrane s pametnimi števci, povišanje fiksnih stroškov, uvajanje novih oblik odklopa na daljavo, negativne vplive urnih tarif na ranljiva gospodinjstva, ki ne morejo spremeniti svoje porabe elektrike ter kompleksne in nerazumljive ponudbe za oskrbo z električno energijo.⁷³

Težave s porazdelitvenimi učinki se lahko pojavijo tudi v zvezi z lastništvom obnovljive energije: če lahko postanejo lastniki samo tisti, ki imajo dostop do sredstev za naložbe v obnovljive vire energije, se s tem krepijo dohodkovne in socialne

69 <https://www.irena.org/publications/2016/jan/renewable-energy-benefits-measuring-the-economics>, <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

70 <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

71 <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

72 <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

73 https://www.empowered.eu/wp-content/uploads/2021/05/Smart_meters_EPEC_letter_Camera_Ready_final_2.pdf

razlike.⁷⁴ Ker velja, da je najpomembnejši dejavnik za izkoriščanje potenciala lokalnih in regionalnih družbenoekonomskih koristi obnovljivih virov energije stopnja lastništva obnovljivih virov, je zagotavljanje pravično porazdeljenega lastništva novih virov energije na lokalni in regionalni ravni pomembno orodje za spopadanje s premoženjsko neenakostjo in s tem za naslavljanje temeljnih vzrokov neenakosti.⁷⁵ Energetske skupnosti imajo po ocenah ključno vlogo pri odpravljanju nepravilnosti na področju energije in pomembno prispevajo k pravičnemu energetskega prehodu, a v hitro rastočih energetskih skupnostih po vsej Evropi trenutno še vedno primanjkuje zavedanja o nepravilnostih, povezanih z energijo, ter o konceptu energetske revščine.⁷⁶

Vidiki spola:⁷⁷ Ker so moški na splošno pogosteje lastniki stanovanj kot ženske, slednje pa v povprečju večkrat najemnice, različne oblike podpore za spodbujanje obnovljivih virov energije verjetno bolj koristijo moškim kot ženskam. Tudi z vidika ustvarjanja delovnih mest je verjetno, da bodo imele ženske manj koristi od širitve obnovljivih virov energije kot moški, saj na delovnih mestih v sektorju obnovljivih virov energije močno prevladujejo moški. »Ženske v sektorju obnovljivih virov energije se še vedno soočajo z izzivi na delovnem mestu, povezanimi z zakoreninjenimi stališči in strukturnimi dejavniki.«⁷⁸ Podobno kot v gradbeništvu je tudi v sektorju obnovljivih virov energije verjetno, da se bo ohranila diskriminacija na podlagi spola, saj je malo verjetno, da bodo ženske enakopravno zastopane na upravljaljskih položajih. Ta sektor namreč upravljajo ministrstva, kjer še vedno prevladujejo moški, na primer tista, zadolžena za gospodarstvo, gradbeništvo, infrastrukturo ali prostorsko načrtovanje.

74 <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

75 <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

76 <http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/03/WG4-policy-brief-March-31.pdf>

77 <https://eeb.org/library/why-the-european-green-deal-needs-ecofeminism>

78 https://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2017/Nov/IRENA_Understanding_Socio_Economics_2017.pdf?la=en&hash=C430B7EF772BA0E631190A75F7243B992211F102

/ Direktiva o infrastrukturi za alternativna goriva in uredba o določitvi standardov emisijskih vrednosti CO₂ za nove osebne avtomobile in nova lahka gospodarska vozila

Čeprav oba dokumenta v tem poglavju, direktiva o infrastrukturi za alternativna goriva ter uredba o določitvi standardov emisijskih vrednosti CO₂ za nove osebne avtomobile in nova lahka gospodarska vozila, nista povezana s celotnim sektorjem prometa, ampak zadevata predvsem avtomobile, ponujata priložnost, da se dotaknemo družbenih vplivov, povezanih s prometom. Zato v tem poglavju sicer obravnavamo potencialne negativne družbene vplive obeh dokumentov, a se – na kratko in površno – dotaknemo tudi družbenih vplivov celotnega sektorja prometa.

Tradicionalno se veliko raziskav posveča ranljivosti ljudi, ki živijo v energetske revščini, manj pozornosti pa je namenjene mobilnostni revščini, ki jo lahko opredelimo kot nezmožnost uporabe družbeno in materialno potrebnih ravni prometnih storitev.⁷⁹ Ljudje, ki se soočajo z mobilnostno revščino, si lahko le stežka ali pa si sploh ne morejo privoščiti ali dostopati do osnovnih prometnih storitev, kar omejuje njihovo zmožnost nujno potrebnih potovanj za službene namene, izobraževanje ali zdravstveno oskrbo.⁸⁰

Številni zgoraj obravnavani deli svežnja Pripravljeni na 55 – zlasti direktiva ETD in sistem trgovanja z emisijami ETS₂, pa tudi direktiva RED – bi lahko skupaj z direktivo o infrastrukturi za alternativna goriva in uredbu o določitvi standardov emisijskih vrednosti CO₂ za nove osebne avtomobile in nova lahka gospodarska vozila prinesli neželene učinke za ranljive dele družbe, tako z vidika povišanja stroškov prevoza kot tudi povečanja neenakosti pri dostopu do prevoza.⁸¹ Še posebej močno bi lahko bila prizadeta gospodinjstva z nizkimi prihodki, saj stroški prevoza predstavljajo večji delež njihovih prihodkov, pa tudi zato, ker pogosto nimajo dovolj finančnih sredstev za naložbe v najbolj energetske učinkovita vozila.⁸² Neželene učinke bi lahko občutila tudi ranljiva gospodinjstva z otroki, saj ta pogosteje potujejo zaradi prevoza otrok, zaradi česar je pogosto nujno tudi lastništvo avtomobila.⁸³ Tveganje za mobilnostno revščino se poveča tudi z bivanjem v geografsko izoliranih območjih, predvsem zaradi potrebe po vožnji na daljše razdalje za dostop do nujnih storitev ter zaradi odvisnosti od dragega pogonskega goriva,⁸⁴ pa tudi slabšega dostopa do javnega prevoza.⁸⁵ Izdatki za energijo in prevoz se v ranljivih gospodinjstvih pogosto izmenjujejo, kar pomeni,

79 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

80 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

81 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

82 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

83 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

84 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

85 https://zoe-institut.de/wp-content/uploads/2021/12/ZOE_1-5-Degree_Policy_Equitable_Lifestyles_WEB_211221_2.pdf

da morajo ta gospodinjstva žrtvovati izdatke za prevoz na račun plačila energetske storitve za stanovanje ali pa zmanjšati svojo porabo energije, da si lahko privoščijo potovanja.⁸⁶

Direktiva o infrastrukturi za alternativna goriva spodbuja infrastrukturo za polnjenje električnih vozil, prav tako direktiva RED spodbuja tehnologije proizvodnje in shranjevanja energije na kraju samem, kar bi prispevalo k ozelenjevanju sektorja osebnega prometa. Vendar pa si vsi ljudje ne bodo mogli privoščiti, dostopati do in imeti koristi od takšnih sistemov.⁸⁷ Te politike verjetno ne bodo dosegle najranljivejših ljudi, s čimer bodo povečale družbeno neenakost. Tako se na primer po ugotovitvah študije

70 odstotkov vseh polnilnih postaj v EU danes nahaja v samo treh državah: na Nizozemskem, v Franciji in Nemčiji. Ostalih 30 odstotkov polnilne infrastrukture je razpršenih po preostalih 77 odstotkih EU.⁸⁸ Takšno dvostopenjsko uvajanje infrastrukture poteka po ločnicah med bogatejšimi državami članicami EU v zahodni Evropi ter manj premožnimi državami v vzhodni, srednji in južni Evropi.⁸⁹ Poleg tega so po nedavnih ugotovitvah stopnje prodaje električnih avtomobilov neposredno povezane z življenjskim standardom določene države, kar pomeni, da je za številne Evropejce cena električnih vozil še vedno velika težava.⁹⁰ Čeprav direktiva torej ne bo sama po sebi povzročila negativnih vplivov, pa bo koristila premožnejšim družbenim slojem, poleg tega pa lahko z usmerjanjem sredstev v izvajanje direktive zmanjšajo sredstva na drugih področjih prometnega sektorja, kot je javni prevoz.

Še en potencialni družbeni učinek elektromobilnosti je sprememba strukture delovnih mest v avtomobilski industriji. Po ocenah bo prišlo do novih delovnih mest v ekosistemu elektromobilnosti na področju proizvodnje baterij in polnilne infrastrukture, na drugi strani pa naj bi v podjetjih za dobavo motorjev z notranjim

86 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

87 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

88 <https://www.acea.auto/message-dg/fit-for-55-a-much-needed-reality-check-for-eu-policy-and-decision-makers-to-keep-mobility-accessible>

89 <https://www.acea.auto/message-dg/fit-for-55-a-much-needed-reality-check-for-eu-policy-and-decision-makers-to-keep-mobility-accessible>

90 <https://www.acea.auto/message-dg/fit-for-55-a-much-needed-reality-check-for-eu-policy-and-decision-makers-to-keep-mobility-accessible>

zgorevanjem in v določenih regijah prišlo do zmanjšanja števila delovnih mest.⁹¹ Preprosta zamenjava delovnih mest ne bo enostavna, saj se ta pogosto nahajajo v različnih krajih in zahtevajo različne delovne veščine.⁹² Električna vozila imajo manj mehansko kompleksne pogonske sisteme z manj sestavnimi deli, zato bodo znatno vplivala na zmanjšanje števila delovnih mest v proizvodnji motorjev, menjalnikov, izpušnih sistemov in konvencionalnih sistemov za gorivo.⁹³

Vidik spolov:⁹⁴ Ženske naj bi po ocenah nesorazmerno bolj prizadeli tako energetska revščina kot mobilnostna revščina, vendar pa se zdi, da bo na njih precej bolj vplivala mobilnostna revščina. To bi bilo lahko povezano s tem, da so študije prometa bolj individualno naravnane in da raziskave mobilnostne revščine verjetno namenjajo več pozornosti neenakostim znotraj gospodinjstev ter tako razkrivajo različne ranljivosti na podlagi spola. Kot eden izmed dejavnikov, ki prispevajo k temu, da mobilnostna revščina v večji meri prizadene ženske, je izpostavljen nižji dohodek, skupaj z zmanjšanim dostopom do avtomobilskega prevoza zaradi spolne delitve gospodinjanskega dela. Poleg tega, da imajo manjši dostop do avtomobila, so lahko ženske – zaradi časovne stiske in tradicionalnih spolnih vlog, kot sta družinska oskrba in prevoz otrok, zaradi česar so njihova potovanja pogosto bolj razdrobljena – hkrati tudi bolj odvisne od avtomobilskih prevozov za nujna potovanja.

91 https://www.acea.auto/files/Letter_Frans_Timmermans-Just_Transition_automotive_workforce.pdf

92 https://www.acea.auto/files/Letter_Frans_Timmermans-Just_Transition_automotive_workforce.pdf

93 <https://www.americanprogress.org/article/electric-vehicles-win-american-workers>

94 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629621004424?via%3Dihub>

/ Blaženje negativnih družbenih vplivov predlaganih podnebnih in energetske politik

Številni vidiki evropskega podnebnega svežnja Pripravljeni na 55 še naprej ostajajo nedorečeni, Evropski parlament in Svet pa morata sprejeti še precej političnih odločitev, zato bo vzpostavitev ustreznega ravnovesja med načinom porazdelitve stroškov med državljane in podjetja eden največjih izzivov evropskega zelenega dogovora.⁹⁵ Zato moramo zagotoviti, da bodo predlagane rešitve pravične tako s podnebnega kot z družbenega vidika. Prvi koraki v to smer so že bili storjeni (npr. predlagani Socialni sklad za podnebje), a bomo morda morali za zagotovitev resnične pravičnosti ukrepati tudi onkraj podnebnih in socialnih politik.

/ Socialni sklad za podnebje

Evropska komisija za spopadanje s socialnimi vplivi predlaga vzpostavitev Socialnega sklada za podnebje, ki bi zagotovil, da stroški ambicioznejših podnebnih politik ne bodo prizadeli najranljivejših v družbi.⁹⁶ Cilji tega sklada so financiranje začasne neposredne dohodkovne pomoči za ranljiva gospodinjstva ter podpiranje ukrepov in naložb za zmanjšanje emisij v sektorjih cestnega prometa in stavb in posledično zmanjšanje izdatkov za ranljiva gospodinjstva,

95 <https://www.ceps.eu/fit-for-55-is-the-european-green-deal-really-leaving-no-one-behind>

96 <https://www.ceps.eu/fit-for-55-is-the-european-green-deal-really-leaving-no-one-behind>

mikropodjetja in uporabnike prevoza.⁹⁷ Sklad bi se financiral iz proračuna EU, in sicer v obsegu 25 odstotkov pričakovanih prihodkov iz sistema trgovanja z emisijami za goriva za stavbe in cestni promet, s čimer bi bilo državam članicam EU v obdobju 2025–2032 zagotovljenih 72,2 milijarde evrov sredstev, ter z mobilizacijo financiranja držav članic v enakem obsegu, s čimer bi bila dosežena skupna vsota 144,4 milijarde evrov.⁹⁸

A čeprav je mogoče Socialni sklad za podnebje v teoriji smatrati za enega izmed prvih korakov na poti do socialne pravičnosti, je veliko odvisno od dejanskega izvajanja. Po mnenju nekaterih je ta sklad samo »obliž za forsiranje škodljive razširitve sistema ETS«, ⁹⁹ drugi pa ga vidijo kot »iskreno dobronameren načrt za zagotovitev pravičnega in poštenega prehoda«. ¹⁰⁰ Ne glede na tovrstne percepcije pa se številni strinjajo, da sklad v trenutno predlagani obliki niti približno ne bo zagotovil dovolj sredstev za pravičen prehod in da do njegove vzpostavitve prihaja prepozno. ¹⁰¹ Po ocenah sklad ne bo mogel nevtralizirati negativnih vplivov novega sistema ETS na energetske revščine, prav tako pa ne bo mogel financirati vse potrebne prenove in prehoda na obnovljive vire energije. ¹⁰²

Kot eden izmed pomislekov se poudarja vprašljivost operacionalizacije sklada, od pomanjkanja institucionalnih zmogljivostih za njegovo izkoriščanje v nekaterih državah članicah ¹⁰³ do nezmožnosti ranljivih gospodinjstev, da bi dostopala do sredstev iz sklada. ¹⁰⁴ Ker bi po podatkih morale biti kompenzacijske strategije prostorsko in časovno specifične, bi moral Socialni sklad za podnebje odražati raznolike položaje držav članic ter upoštevati regionalne vzorce energetske revščine in območja, ki so slabo povezana z mrežami javnega prevoza. ¹⁰⁵

Po mnenju nekaterih bi bilo sredstva iz sklada smiselno uporabiti tudi za širše namene, na primer za usposabljanje delavcev za delovna mesta, ki so dolgoročno okoljsko in ekonomsko trajnostna. ¹⁰⁶

Za soočanje z izzivi, s katerimi se srečujejo ranljiva gospodinjstva, ter morda tudi za spopadanje s širšimi vidiki pravičnih prehodov bo treba Sklad temeljito preoblikovati na naslednje načine:

97 https://ec.europa.eu/clima/eu-action/european-green-deal/delivering-european-green-deal/social-climate-fund_en

98 https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3541

99 <https://friendsoftheearth.eu/news/fit-for-55-will-penalise-poor-europeans>

100 <https://www.enpor.eu/fit-for-55-and-energy-poverty-will-emission-trading-make-it-worse>

101 <https://www.nextenergyconsumer.eu/2021/07/28/fit-for-55-package-whats-in-for-energy-consumers>, <https://www.etuc.org/en/document/etuc-position-creation-second-ets-road-transport-and-building-and-new-social-climate-fund>, <https://www.enpor.eu/fit-for-55-and-energy-poverty-will-emission-trading-make-it-worse>

102 <https://www.enpor.eu/fit-for-55-and-energy-poverty-will-emission-trading-make-it-worse>

103 <https://ecfr.eu/publication/europes-green-moment-how-to-meet-the-climate-challenge/#the-challenges-and-risks-of-the-european-green-deal>

104 Lastne izkušnje na podlagi več kot desetletnega terenskega dela z ranljivimi gospodinjstvi.

105 <https://ramboll.com/ingenuity/a-green-and-just-transition-how-the-eu-balances-social-concerns-and-climate-action>

106 <https://ecfr.eu/publication/europes-green-moment-how-to-meet-the-climate-challenge/#the-challenges-and-risks-of-the-european-green-deal>

Socialni sklad za podnebje brez drugega sistema ETS za sektor cestnega prometa in stavb: Socialni sklad za podnebje bi bilo treba uvesti kot samostojno rešitev, ki bi bila financirana iz drugih – naprednejših – virov, na primer iz dela prihodkov iz obstoječega sistema ETS ali iz denarja, ki je na voljo zaradi postopnega opuščanja subvencij za okoljsko škodljive dejavnosti, ali pa iz pravičnejšega sistema obdavčitve (uvedbe davka na finančne transakcije, minimalnega davka od dohodkov pravnih oseb, skupne konsolidirane osnove za davek od dohodkov pravnih oseb, digitalnega davka ali davka na premoženje). Druga alternativa vzpostavitvi novega sistema ETS bi lahko bila uporaba direktive o obdavčitvi energije kot cenovne spodbude ob sočasni zagotovitvi nadzora nad cenami energije ter progresivni obdavčitvi na podlagi dohodkov gospodinjstev, razmerja urbanega in podeželskega prebivalstva in realnih razmer v posamezni državi.¹⁰⁷

Znatno povečanje obsega sklada: Če se bo politični proces končal z vzpostavitvijo drugega sistema ETS, je treba Socialni sklad za podnebje bistveno okrepiti in s tem ublažiti vplive novega sistema ETS in drugih podnebnih in energetskih politik. Sklad po sedanjem predlogu namreč naj ne bi zagotavljal zadostnih sredstev za nevtralizacijo regresivnih učinkov svežnja Pripravljeni na 55 in za financiranje prehoda na okolju prijazne rešitve, kaj šele za spopadanje z že obstoječo energijsko revščino.¹⁰⁸ Zato bodo za odgovarjanje na potrebe ranljivih potrebna dodatna sredstva.

Zgodnejša razpoložljivost sredstev: Vnaprejšnja zagotovitev finančnih sredstev leto dni pred uvedbo novega sistema ETS bo po ocenah prepozna, zato bi bilo potrebno financiranje omogočiti vsaj tri leta pred uvedbo novega sistema za trgovanje z emisijami ter tako zagotoviti dovolj časa, da se ranljiva gospodinjstva pripravijo na prehod.¹⁰⁹

Socialni načrti za podnebje: Nacionalne energetske in podnebne načrte je nujno dopolniti s socialnimi načrti za podnebje, pri čemer morajo pri oblikovanju in izvajanju teh načrtov aktivno sodelovati vsi relevantni socialni partnerji, skupaj z lokalnimi akterji in civilno družbo.¹¹⁰

Načelo dodatnosti: Socialni sklad za podnebje bi moral predstavljati dodatek vsem že obstoječim mehanizmom v državah članicah, kar za trenutni predlog Evropske komisije ne velja.

Kakovostna delovna mesta: Socialni sklad za podnebje bi moral spodbujati visoko kakovostna delovna mesta in dostojne delovne pogoje. Dostop do sredstev iz sklada bi moral biti pogojen z dostojnimi plačami, dostojnimi delovnimi pogoji,

107 https://www.etuc.org/sites/default/files/document/file/2021-12/ETUC%20position%20on%20the%20creation%20of%20a%20second%20ETS%20on%20road%20transport%20and%20building%20and%20of%20a%20new%20Social%20Climate%20Fund_1.pdf

108 https://www.etuc.org/sites/default/files/document/file/2021-12/ETUC%20position%20on%20the%20creation%20of%20a%20second%20ETS%20on%20road%20transport%20and%20building%20and%20of%20a%20new%20Social%20Climate%20Fund_1.pdf

109 https://www.etuc.org/sites/default/files/document/file/2021-12/ETUC%20position%20on%20the%20creation%20of%20a%20second%20ETS%20on%20road%20transport%20and%20building%20and%20of%20a%20new%20Social%20Climate%20Fund_1.pdf

110 https://www.etuc.org/sites/default/files/document/file/2021-12/ETUC%20position%20on%20the%20creation%20of%20a%20second%20ETS%20on%20road%20transport%20and%20building%20and%20of%20a%20new%20Social%20Climate%20Fund_1.pdf

ustrezno sindikalno zastopanostjo, socialnim dialogom in pravico do kolektivnih pogajanj.

Preprečevanje vsakršne selitve virov emisij CO₂: Socialni sklad za podnebje ne bi smel financirati projektov fosilnih goriv. Potrebno je vzpostaviti ustrezne ukrepe, s katerimi bo zagotovljeno, da novi sistem za trgovanje z emisijami ne bo povzročil povečanja emisij CO₂ v teh sektorjih.

Učinkovita operacionalizacija sklada: Uvesti je treba pristope, prilagojene potrebam ranljivih gospodinjstev, tako da bodo sredstva dodeljevana na vsem dostopen način, predvsem pa zagotoviti, da ranljivi ljudje ne bodo imeli težav pri pridobivanju sredstev iz sklada zaradi stigmatizacije.

/ Direktiva o energetske učinkovitosti stavb (EPBD)

Standardi minimalne energetske učinkovitosti v stanovanjskem sektorju so ključno izhodišče za prenavo stanovanj z najslabšimi energetske lastnostmi, potrebne so izboljšave v podrobnostih in večja ambicioznost. Samo 15 odstotkov stavbnega fonda je namreč kategoriziranega kot »stavbe z najslabšimi energetske lastnostmi«, ki jih bo potrebno obnoviti na standard energetske izkaznice F do leta 2030 oziroma E do leta 2033. Če se države članice ne bodo odločile za ambicioznejše cilje, to pomeni, da se bodo lahko ranljiva gospodinjstva v višji razred energetske učinkovitosti skoraj lahko premaknila že, če bodo dobila sredstva za zamenjavo sijalk LED.

Poleg tega so po standardu temeljite prenove potrebni samo 30 odstotni prihranki energije, kar ni dovolj, če želimo doseči cilj učinkovitih stavb brez ogljičnih emisij. Za zagotovitev dostojnih stanovanj so potrebni precej ambicioznejši cilji.

Predlagani akcijski načrti za obnovo stavb bodo usklajeni z nacionalnimi energetske in podnebnimi načrti, s čimer bodo države članice spodbudili k oblikovanju načrtov za zmanjšanje energetske revščine. Vendar pa ti akcijski načrti od držav članic ne zahtevajo, da zasnujejo in izvajajo programe temeljite prenove za spopadanje z energijsko revščino.

Države članice morajo predložiti načrte za postopno opuščanje fosilnih goriv do leta 2040. Čeprav je predlog za ukinitvev finančnih spodbud za kotle na fosilna goriva do leta 2027 korak v pravo smer, pa glede na upoštevaje življenjske dobe ogrevalnih sistemov, ki je 20 let, ranljivim gospodinjstvom ne bo omogočil, da se v doglednem času znebijo svoje odvisnosti od fosilnih goriv. To bi pomenilo, da bi bila ranljiva gospodinjstva verjetno še desetletja obsojena na uporabo infrastrukture fosilnih goriv ter s tem prepuščena tveganju nestanovitnih cen fosilnih goriv in še več desetletij obsojena na dobesedno plačevanje cene ogljika za energetske prehod.

Čeprav je finančna podpora za ranljiva gospodinjstva ključnega pomena za financiranje temeljite prenove, se je EU k tej pomembni

nalogi za zdaj zavezala samo s Socialnim skladom za podnebje. Čeprav je ta sklad nujno potreben, verjetno zaradi številnih drugih prednostnih nalog ne bo mogel uresničiti svojega namena, vsaj ne s trenutno predlaganim obsegom sredstev in v potrebnem obsegu. Države članice so spodbujane k zagotavljanju finančne podpore tistim, ki so v energetske revščini, vendar bodo potrebna večja prizadevanja, da zberemo potrebna sredstva za vključevanje ranljivih skupin v prehod v dostojna, dostopna in brezogljična stanovanja.

/ Direktiva o obdavčitvi energije (ETD)

V okviru revizije direktive o obdavčitvi energije se državam ponuja priložnost, da ukinejo subvencije za fosilna goriva v Evropi. Zato mora biti direktiva o obdavčitvi energije del širšega svežnja progresivnih reform obdavčitve dela in kapitala. Prihodke od obdavčitve energije je treba uporabiti za podporo ljudem z nižjimi dohodki in marginaliziranim skupinam. Na ta način lahko prenovljeni davki na energijo prinesejo številne koristi. Lahko dopolnjujejo sistem ETS, prispevajo lahko k zmanjšanju škodljivih vplivov na okolje, zlasti na območjih, kjer živijo gospodinjstva z nizkimi dohodki, ali pa pomagajo pri širitvi varnega javnega prevoza (na tem področju bodo največjih koristi deležne ženske – ki običajno vozijo veliko manj kot moški – in gospodinjstva z nizkimi dohodki brez avtomobila).¹¹¹

¹¹¹ <https://ieep.eu/news/fair-and-green-a-new-european-grand-bargain-on-tax-is-possible>

/ Direktiva o energetske učinkovitosti (EED)

Dokazano je, da je energetska učinkovitost ključna rešitev za odpravljanje energetske revščine in zmanjševanje neenakosti.¹¹² Zato ambicioznejši podnebni ukrepi v direktivi o energetske učinkovitosti (EED) pomenijo tudi večjo podnebno pravičnost. V tem pogledu so ambicioznejši cilji EU na področju energetske učinkovitosti ter zavezujoči nacionalni cilji ključnega pomena za zmanjšanje energetske revščine in omejitev globalnega segrevanja na največ 1,5 stopinje. Poleg tega ima lahko prenovitev direktive EED s krepitvijo vloge energetske skupnosti, odpravljanjem porazdelitvenih neenakosti ter usklajevanjem družbenih in podnebnih ciljev pomembno vlogo pri zmanjševanju družbenih neenakosti in spopadanju z energetske revščino.¹¹³

Energetske skupnosti imajo pomembno vlogo pri naslavljanju ranljivih gospodinjstev in gospodinjstev z nizkimi prihodki, zato bi jih bilo potrebno podpreti z zadostnimi sredstvi, ki bi pripomogla k spopadanju z energetske revščino. Sestavni del ključnih alternativnih politik, ki bi jih podpirale države članice, bi moralo biti zlasti financiranje pomoči za vzpostavljanje skupnostnih programov energetske učinkovitosti prek energetske skupnosti. V prenovljeno direktivo EED je potrebno vključiti zahtevo, da države članice oblikujejo alternativne politike in ukrepe za podporo energetskim skupnostim, ki pripomorejo k prihrankom energije, za odpravljanje energetske revščine in za vključitev energetske skupnosti kot ciljnih akterjev, ki jih je potrebno podpreti v sistemih obveznosti energetske učinkovitosti (EEO).¹¹⁴

Z vidika zmanjševanja neenakosti je bistvenega pomena tudi 7. člen direktive EED, ki od držav članic zahteva, da dosežejo določeno količino prihranka energije vsako leto. To ima lahko ob manku ustreznih socialnih korektivov negativne učinke na

112 https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/energy-consumer-rights/energy-poverty_en

113 <https://socialwatt.eu/sites/default/files/news/Alleviating%20energy%20poverty%20and%20Article%207%20EED%20SocialWatt%20ENSMOV.pdf>, https://fedarene.org/wp-content/uploads/2021/12/FEDARENE-recommendations_EED-recast-2021.pdf

114 <https://socialwatt.eu/sites/default/files/news/Alleviating%20energy%20poverty%20and%20Article%207%20EED%20SocialWatt%20ENSMOV.pdf>, https://fedarene.org/wp-content/uploads/2021/12/FEDARENE-recommendations_EED-recast-2021.pdf

marginalizirane družbene skupine v državah članicah. S tem namenom bi morali razmisliti o možnostih uskladitve podnebnih in socialnih ciljev prek 7. člena direktive EED ter v okviru širšega energetskega in podnebnega svežnja. Zlasti je treba preučiti sinergije med 7. členom direktive EED ter določanjem cen ogljika in minimalnimi standardi energetske učinkovitosti.

Glede na druge regresivne dele svežnja Pripravljeni na 55 (sistem ETS za stavbe in promet) je treba obdržati in okrepiti ločene zahteve glede energetske učinkovitosti. Trenutno delež prihrankov, namenjenih energetsko revnim gospodinjstvom, ki je naveden v 8. členu,¹¹⁵ temelji na deležu energetsko revnega prebivalstva, kot je opredeljen nacionalnih energetskih in podnebnih načrtih, ali na povprečju treh evropskih kazalnikov, opredeljenih v osnutku direktive. Toda trenutno velika večina nacionalnih energetskih in podnebnih načrtov ne vključuje zahtevane ocene obsega energetske revščine. Zato je treba zahteve okrepiti s spremembo podatkov, izbranih za tretji kazalnik, ter se osredotočiti na izdatke za energijo najnižjega dohodkovnega kvintilnega razreda.

¹¹⁵ 8. člen direktive EED od držav članic zahteva, da uvedejo obvezen program izvajanja rednih energetskih ocen in presoj učinkovitosti za velika podjetja (podjetja, ki ne sodijo med DSP).

/ Direktiva o obnovljivih virih energije (RED)

Eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na rast cen energije, je odvisnost Evrope od fosilnih goriv. Ker so cene električne energije iz obnovljivih virov nižje in bolj stabilne kot cene energije iz fosilnih goriv, je treba za končanje odvisnosti od fosilnih goriv in razogljičenje ranljivih gospodinjstev pospešiti popoln prehod.¹¹⁶ Za razogljičenje oskrbe z energijo je potrebno celovito prestrukturiranje energetske infrastrukture in trga. To vključuje tudi spopadanje s skrb vzbujajočo liberalizacijo našega energetskega sistema ter vrnitev energetskih podjetij nazaj pod državni nadzor, obenem pa zagotoviti, da bodo energetska podjetja odgovarjala za svoja dejanja in upoštevala predpise.

Zaradi izjemno velikih razlik med bogatimi in socialno ranljivimi družbenimi skupinami, kar zadeva emisije, ter vedno večjih neenakosti v premoženju in dohodku, je podpiranje pravičnega lokalnega lastništva energetskih virov izjemnega pomena za boj proti neenakomerni porazdelitvi premoženja v Evropi.¹¹⁷ Ker je lokalno lastništvo energetskih virov dejavnik, ki lahko pomembno poveča koristi obnovljivih virov energije (podpora lokalnih skupnosti projektom obnovljive energije, spodbujanje trajnostnega gospodarskega razvoja itd.) in obenem odpravlja tudi temeljne vzroke za družbene krivice, je potrebno zagotoviti, da imajo lokalni prebivalci in skupnosti, vključno z najbolj ranljivimi med njimi, neposredne koristi od projektov obnovljive energije v njihovi bližini.¹¹⁸ Ljudje imajo pravico odločati o tem, kakšno energijo bodo uporabljali in kako je ta proizvedena, zato je potrebno regulativne okvire prilagoditi tako, da bodo te njihove pravice upoštevali. Nujen pogoj za zagotovitev pravičnega prehoda na energijo brez fosilnih goriv je demokratizacija energetskega sistema z javnim in skupnostnim lastništvom in nadzorom nad energijo.¹¹⁹ Ker številne države članice če niso v celoti izvedle obstoječih ukrepov za spodbujanje energetskih skupnosti, bi morali direktivo o obnovljivi energiji uporabiti za krepitev politik – tj. z določitvijo obveznih ciljev glede skupnostnega lastništva.

Širše gledano potrebujemo alternativne modele lastništva, s katerimi bi lahko zagotovili, da imajo lokalne prebivalke in prebivalci ter lokalne skupnosti neposredne koristi od projektov obnovljive energije v njihovi bližini. Poleg tega so potrebna zadostna finančna sredstva, s katerimi bomo podprli alternativne modele lastništva in zagotovili, da bodo imeli dostop do projektov obnovljivih virov energije tudi manjši akterji in ranljive skupine.

Na voljo morajo biti sheme financiranja, ki bodo podpirale male akterje in ranljiva gospodinjstva pri dostopanju do lokalnih projektov obnovljivih virov energije.¹²⁰ Vzpostaviti je treba tudi druge načine podpore energetskim skupnostim – kot so prožna pravila glede članstva za lažje sodelovanje ranljivih državljanov ter prednost družbene vrednosti pred dobičkonosnostjo – s katerimi bo postala pravičnost eden izmed temeljev energetskega prehoda.¹²¹

116 <https://www.eapn.eu/eapn-statement-energy-poor-must-not-bear-the-costs-of-soaring-energy-prices>

117 <https://ieep.eu/news/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

118 <https://ieep.eu/news/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

119 <https://righttoenergy.org>

120 <https://ieep.eu/news/climate-change-and-energy/five-key-policies-to-unlock-the-socio-economic-benefits-of-renewable-energy-in-all-regions>

121 <http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/03/WG4-policy-brief-March-31.pdf>

/ Blaženje negativnih družbenih vplivov na področju mobilnosti

Čeprav je bilo upravljanje energije in prometa tradicionalno razdeljeno na različna politična področja, bi bilo dobro v procese pravičnega prehoda vključiti politike in ukrepe na področji energetske in prometne sistemov. Poleg tega je za pravičen in pošten prehod potrebno tudi bolje spoznati skupine, ki se spopadajo z energetske in mobilnostno revščino hkrati, ter načine, na katere sta ta dva problema povezana.¹²² Če politike nizkoogljičnega prehoda ne odražajo razumevanja in ne upoštevajo medsebojne povezanosti med mobilnostno revščino in energetske revščino, lahko nenamerno še poslabšajo oba problema ali pa ustvarijo nove vzorce ranljivosti.¹²³ Na vseh ravneh upravljanja je potreben medsektorski pristop, ki med drugim vključuje oblikovalce politik in deležnike na področjih stanovanj, energetike ter urbanizma in načrtovanja prometa.¹²⁴ Dodatne raziskave mobilnostne revščine nam lahko pomagajo zasnovati bolj ciljno usmerjene in prilagojene ukrepe v bolj lokaliziranem obsegu. Pri ciljno usmerjenih političnih ukrepih bi se morali osredotočiti na zagotavljanje nizkoogljične omrežne infrastrukture za tista območja in kraje, ki so bili v dosedanjih politikah v veliki meri zanemarjeni.¹²⁵ Za prilagajanje prihodnjih politik lokalnim skupnostim se je potrebno izčrpno posvetovati s prizadetimi skupinami, da spoznamo njihove potrebe, želje in vizije za svoje skupnosti.¹²⁶ Raziskave o odvisnosti od prevozov z avtomobili običajno pokažejo, da je težko opustiti visoko ogljični sistem z velikimi emisijami, zanemarjajo pa političnoekonomske dejavnike, na katerih temeljijo od avtomobilov odvisne družbe.¹²⁷ To je treba spremeniti, saj gre za ključne zaviralne dejavnike pri »razdruževanju« blaginje ljudi in rabe energije.

122 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629621004424?via%3Dihub>

123 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629621004424?via%3Dihub>

124 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629621004424?via%3Dihub>

125 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629621004424?via%3Dihub>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2542435120305602>

126 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629621004424?via%3Dihub>

127 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629620300633>

Socialni sklad za podnebje je sicer več kot potreba »zasilna rešitev«, a za dolgoročen pravičen prehod se moramo usmeriti h korenitejšim in celovitejšim rešitvam. Evropska komisija v svojem sporočilu »Čist planet za vse – Evropska strateška dolgoročna vizija za uspešno, sodobno, konkurenčno in podnebno nevtravno gospodarstvo« pojasnjuje, da morajo »tako EU kot države članice [...] že od začetka upoštevati družbene vplive in v celoti razviti vse ustrezne politike, da bi ta izziv ublažile. Politike EU s področja proračuna in zaposlovanja ter kohezijska in socialna politika lahko zmanjšajo gospodarske, družbene in ozemeljske razlike znotraj Unije.«¹²⁸

Za povezavo podnebnih ukrepov in socialne pravičnosti moramo biti pripravljeni razmišljati zunaj tradicionalne ekonomske miselnosti in začeti razmišljati tudi o drugih politikah, ki jih tradicionalno ne smatramo za podnebne politike, kot je npr. obdavčitev premoženja. Pri odpravljanju naraščajoče neenakosti bi se morali v prvi vrsti osredotočiti na boj za ustrezne in dostojne plače, kakovostne univerzalne javne storitve ter širše progresivne davčne reforme.¹²⁹ Politike zaposlovanja in socialne politike so ključne za odporo pravičnemu prehodu.¹³⁰ Za boj proti temeljnim vzrokom za energetske revščine pa je treba na novo zasnovati tudi stanovanjske politike, obdavčitev, zdravstveni sistem in drugo.¹³¹

Prestrukturiranje naših gospodarstev¹³²

V zadnjih sedmih desetletjih je bil glavni gospodarski cilj evropskih držav rast bruto domačega proizvoda. Rast evropskih gospodarstev je znatno prispevala k negativnim vplivom na okolje in k preseganju omejitev za varno življenjsko okolje za človeštvo na planetu. Za zdaj nič ne kaže, da bi uspeli v zadostni meri ločiti rast od porabe virov ali onesnaževanja.

Zaradi vse manjše rasti produktivnosti, zasičenosti trga, družbenih neenakosti in degradacije okolja je vse težje dosegati rast, zato si jo države prizadevajo dosegati z dodatnim zadolževanjem, razveljavljanjem okoljskih predpisov, podaljševanjem delovnega časa in krčenjem socialne zaščite. Takšno agresivno prizadevanje za rast za vsako ceno razdeljuje družbo, ustvarja gospodarsko nestabilnost in ogroža demokracijo. Danes za reševanje socialnih problemov v evropskih državah ni potrebna dodatna rast. Potrebna je pravičnejša razdelitev prihodkov in premoženja, kot jo imamo trenutno. Zato bo spopadanje z negativnimi družbenimi vplivi podnebnih in energetskih ukrepov s končnimi korekcijami, kot je na primer Socialni sklad za podnebje, sicer rešilo nekaj težav za najbolj ranljive v naši družbi, ne bo pa odpravilo temeljnih vzrokov za izzive, s katerimi se soočajo. Skrajni čas je, da

¹²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0773&from=EN>

¹²⁹ <https://eu.boell.org/en/2021/09/13/revision-energy-taxation-directive-could-underpin-fair-and-green-tax-reform-europe>

¹³⁰ <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21417&langId=en>

¹³¹ http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit_-_draft-2.pdf

¹³² <https://degrowth.org/2018/09/06/post-growth-open-letter>

se začnemo pogovarjati o tem, kako preoblikovati naša gospodarstva in gospodarske politike v smeri blaginje namesto rasti BDP. Gospodarske politike bi bilo potrebno presojati z vidika njihovega vpliva na blaginjo, porabo virov, neenakost in zagotavljanje dostojnega dela.

Kakovostna dela in krajši delovni čas

Energetski in podnebni prehod je treba izkoristiti kot priložnost za ohranjanje in ustvarjanje kakovostnih delovnih mest, spodbujanje dostojnega dela, dvig delovnih standardov, spodbujanje enakosti spolov in demokracijo na delovnem mestu. Ključnega pomena za zagotavljanje dostojnih življenjskih pogojev za ljudi je, da se osredotočimo na ustvarjanje in ohranjanje kakovostnih delovnih mest, da se bodo lahko ljudje izognili energetske revščini in da si bodo lahko gospodinjstva privoščila zeleni prehod. Ukrepi za povišanje plač in izvajanje evropskega stebra socialnih pravic bi morali imeti višjo politično prioriteto.¹³³ Politike zaposlovanja morajo proaktivno naslavljati najranjlivejše ljudi in skupnosti.¹³⁴

Krajši delovni čas ob hkratnem ohranjanju polnih plač in socialnih prispevkov je politika, ki je dobra za zdravje in okolje, poleg tega pa z omogočanjem moškim več časa za skrbstveno delo podpira tudi enakost med spoloma.¹³⁵

Kakovostne in dostopne javne storitve

EU mora okrepiti sisteme socialne zaščite in javne storitve. Evropska komisija bi morala oblikovati smernice o tem, kako izboljšati in okrepiti socialne varnostne mreže za vse državljane, ki bodo deležni negativnih posledic prihajajočih sprememb. Univerzalne temeljne storitve bi lahko predstavljale obliko potrošnje, ki bi bila javna in skupna namesto zasebna in individualna.¹³⁶ V tem kontekstu so storitve dejavnosti, ki so nujne in zadostne za to, da ljudem omogočijo zadovoljevanje njihovih potreb, in ki služijo javnemu interesu. Med takšne storitve sodijo zdravstveno varstvo, varstvo otrok, socialno varstvo odraslih, šolanje in socialno delo, pa tudi druge storitve, kot so stanovanja, prevoz ter dostop do digitalnih informacij in komunikacij.

Dostojna in cenovno ugodna stanovanja za vse

Potrebno je na novo oblikovati stanovanjske politike, tako da bodo te zagotavljale, da izboljšave energetske učinkovitosti stavb ne bodo povečale strukturnih krivic na področju stanovanj. Če ne bomo naslovili strukturnih nepravilnosti v stavbnem sektorju, lahko posodabljanje stavbnega fonda povzroči cenovno

¹³³ https://www.etuc.org/sites/default/files/document/file/2021-12/ETUC%20position%20on%20the%20creation%20of%20a%20second%20ETS%20on%20road%20transport%20and%20building%20and%20of%20a%20new%20Social%20Climate%20Fund_1.pdf, <https://www.etuc.org/en/document/etuc-position-just-transition-legal-framework-complement-fit-55-package>

¹³⁴ http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit_-_draft-2.pdf

¹³⁵ <https://ieep.eu/news/fair-and-green-a-new-european-grand-bargain-on-tax-is-possible>

¹³⁶ https://zoe-institut.de/wp-content/uploads/2021/12/ZOE_1-5-Degree_Policy_Equitable_Lifestyles_WEB_211221_2.pdf

nedostopna stanovanja, gentrifikacijo in segregacijo. Politike in strategije preno-ve stavb morajo presegati zgolj takojšnje finančne učinke in rezultate, upoštevati tržne mehanizme in eksternalije ter se osredotočati na izboljšanje praktičnih bi-valnih pogojev ljudi.¹³⁷

Pravica do energije

Nemoten, kakovosten, cenovno dostopen in zadosten dostop do energetske storitve je ključnega pomena za življenje ljudi.¹³⁸ EU je to v zadnjih letih prepoznala in je zagotovila večjo zaščito ranljivih in energetsko revnih gospodinjstev ter od držav članic zahtevala, da v ta namen zagotovijo različne oblike pomoči (med drugim s svežnjem »Čista energija za vse«, direktivo 2019/944 o električni energiji in evropskim stebrom socialnih pravic iz leta 2018). Nobeden izmed teh dokumentov za zdaj še ne podpira kakršnih koli trdnih zavezujočih zakonskih pravic državljanov v razmerju do njihovih vlad ali EU do kakršnih koli konkretnih oblik kakovostnega, cenovno dostopnega, čistega ali zanesljivega dostopa do energije. Zato je evropska civilna družba nedavno začela pozivati k izrecnejšemu in trdnejšemu priznanju obvezne »pravice do energije« v zakonodaji EU. Koncept »pravice (ljudi) do energije« se vse bolj uveljavlja na področju zakonodaje, politik in zagovorništva po vsem svetu. Poleg tega gibanja za »pravico do energije« vse bolj vključujejo tudi pozive k večjemu demokratičnemu nadzoru nad energetskimi viri in oskrbo z energijo, ki ga včasih imenujemo tudi remunicipalizacija zagotavljanja storitev.

S pravno zavezujočo »pravico do energije« bi lahko zagotovili pravno zaščito in opolnomočili tiste, ki potrebujejo pomoč ter državljanom, vladam in (zasebnim) ponudnikom storitev omogočili večjo gotovost. Koncept pravice do energije bi lahko temeljil na elementih, kot so dostop do čiste in cenovno dostopne energije, poštene cene energije, prepoved odklopa, finančna podpora za račune za energijo, lastništvo lokalne skupnosti, učinkovita stanovanja ter univerzalen dostop do osnovne oskrbe (plin, voda in elektrika). S tem, ko bi dostop do energije dobil status človekove pravice, bi ta postal ena najpomembnejših prednostnih nalog družbe.

¹³⁷ http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2021/11/Engager-Toolkit_-_draft-2.pdf

¹³⁸ To podpoglavje temelji na <http://www.engager-energy.net/wp-content/uploads/2019/06/ENGAGER-Policy-Brief-No.-2-June-2019-The-Right-to-Energy-in-the-EU.pdf>.

Participativne odločitve

Pravno gledano je participativno odločanje v EU pravna norma, toda resnična participacija je vprašljiva. Zagotoviti moramo, da bodo imeli ljudje dovolj priložnosti, pa tudi sredstev za sodelovanje v procesih odločanja, in da predlogov ljudi in civilne družbe ne bodo preglasile različne interesne skupine in lobisti. Za zagotavljanje socialne pravičnosti morajo sodelovati vse družbene skupine – čas za sodelovanje ne na primer potrebno omogočiti samohranilkam, saj so tudi praktične izkušnje oblika znanja.

Tradicionalni deležniki, kot so delavski sindikati, pa tudi nove institucije, kot so državljanske skupščine, se morajo združiti in se skupaj spopasti z izzivom prehodov.¹³⁹ Za pravične prehode so potrebno novi in drugačni procesi odločanja. Z vključitvijo širšega nabora mnenj in pogledov v odločanje (npr. prek državljskih skupščin) lahko dosežemo pravičnejše in bolj trajnostne politike in rezultate, saj lahko z njimi zmanjšamo nesorazmeren vpliv industrije in podjetij, ki imajo v dejanskih strukturah moč, čas in denar za vpliv na zakonodajo, pa tudi izboljšamo sprejemljivost politik, tako da jih utemeljimo na potrebah in interesih širših skupin prebivalstva.¹⁴⁰

Širše davčne reforme¹⁴¹

Davčno breme se že leta premika z obdavčitve podjetij in osebnega premoženja na dohodek od dela, zlasti na osebe z nižjimi prihodki, kar prispeva k zmanjševanju števila novih delovnih mest in spodbuja vse večjo neenakost v Evropi.¹⁴² Pravičen prehod bi ta trend lahko obrnil, tako da bi se manj osredotočil na dohodke od nizko plačanega dela in bolj na dohodke od kapitala in onesnaževanja. Prvi korak v tej smeri bi bil znižanje davkov na delo, vključno s ciljno usmerjenimi ukrepi za zmanjšanje obdavčitve gospodinjestev z nizkimi prihodki ter z znižanjem prispevkov za socialno varnost za majhna in srednje velika podjetja. Namesto ponovnih varčevalnih ukrepov lahko države plačajo ta znižanja davkov in financirajo trajne naložbe v javne storitve s povečanjem davkov na dobiček podjetij in osebno premoženje. To bi bila po desetletjih stalnega zniževanja obdavčitve podjetij v Evropi dobrodošla sprememba. Z obdavčitvijo velikanov digitalne tehnologije, davkom EU na finančne transakcije ter obdavčitvijo premoženja, ki se je povečalo v obdobju pandemije, bi dobili nove vire dohodka in bi lahko obrnili trend ekonomske in spolne neenakosti. Za povečanje okoljskih koristi bi lahko uvedli višje davčne stopnje na kapitalske dobičke za delničarje v industriji fosilnih goriv ali v drugih industrijah, ki imajo velik negativen vpliv na okolje.

139 https://zoe-institut.de/wp-content/uploads/2021/12/ZOE_1-5-Degree_Policy_Equitable_Lifestyles_WEB_211221_2.pdf

140 https://zoe-institut.de/wp-content/uploads/2021/12/ZOE_1-5-Degree_Policy_Equitable_Lifestyles_WEB_211221_2.pdf

141 <https://ieep.eu/news/fair-and-green-a-new-european-grand-bargain-on-tax-is-possible>

142 <https://ieep.eu/news/fair-and-green-a-new-european-grand-bargain-on-tax-is-possible>

Za pravičen prehod z vidika spola je potrebno uporabiti je na pravicah utemeljen pristop do sodelovanja žensk. Takšen pristop bi se moral osredotočiti vsaj na naslednje pomembne vidike.

Spoštovanje načela enakosti spolov in nediskriminacije

Pravni in institucionalni okviri morajo izrecno vključevati načela nediskriminacije, enakosti spolov in pravice žensk do enakopravnega sodelovanja na področjih podnebnega in energetskega prehoda. Države morajo zagotoviti, da tudi zasebni akterji spoštujejo človekove pravice in pravico do sodelovanja vzdolž celotne verige oskrbe z energijo.

Spolno občutljivo in participativno odločanje

Organi oziroma institucije, ki v vseh fazah nadzorujejo odločanje o podnebnih in energetskih vprašanjih, morajo biti sestavljeni spolno uravnoteženo in se morajo odzivati na izzive, s katerimi se soočajo ženske zaradi presečnih oblik diskriminacije. Posvetovalne procese je treba zasnovati in izvajati v skladu z mednarodnimi standardi človekovih pravic ter tako, da bodo lahko v njih sodelovali vsi ljudje, ne glede na njihov spol. Treba je podpirati prostore in platforme, kjer bodo lahko ženske svobodno izražale svoja mnenja, si izmenjevale informacije z vrstniki, prepoznavale skupne izzive in potrebe ter se usklajevale z drugimi za vplivanje na procese odločanja.

Podatki, ločeni po spolu, z upoštevanjem vidika presečnosti

Za zadostno upoštevanje vseh razsežnosti spolno zaznamovanih vplivov podnebnih in energetskih politik in projektov je potrebno zbrati podatke, razčlenjene glede na spol, ter pri tem upoštevati vidik presečnosti. Transparentnost in dostop do informacij sta ključnega pomena za to, da lahko ženske sodelujejo na vseh ravneh prehoda v nove trajnostne in enakopravnejše podnebne in energetske sisteme.

Usposabljanje in zaposlovanje

Zlasti v energetske sektorju, pa tudi drugod (npr. v prometnem sektorju) je treba zmanjšati škodljiv vpliv spolnih vlog in stereotipov. Zagotoviti je potrebno kakovostno izobraževanje in usposabljanje iz predmetov STEM ter drugih z energetiko povezanih programov, da ženskam v vsej njihovi raznolikosti omogočimo

¹⁴³ <https://static1.squarespace.com/static/5a6e0958f6576ebde0e78c18/t/61afd0e6402460677af9d252/1638912239696/Briefing+paper+on+women%27s+participation+in+the+energy+transition.pdf>

sodelovanje v energetske prehod na vseh ravneh. Treba je odstraniti ovire za zaposlovanje žensk na vseh ravneh sektorja obnovljivih virov energije, pa tudi v sorodnih sektorjih, kot sta gradbeništvo in promet.

Financiranje podnebnih in energetskih projektov in njihovi učinki

Za spolno nevtralne rezultate in za spodbujanje sodelovanja žensk kot ključnih akterk sprememb je potrebno zagotoviti financiranje podnebnih in energetskih projektov, ki bo upoštevalo vidik spola. Ključnega pomena je, da spolno vključujoči pristop vgradimo v davčne politike, načrtovanje proračuna in finančne storitve, ki omogočajo kredite in posojila za razvoj projektov obnovljivih virov energije. Pri vrednotenju vplivov projektov in politik je potrebno slednje ločiti po spolu in zagotoviti, da bodo pri vrednotenju lahko sodelovale vse ženske in dekleta, na katere ti projekti in politike posebej vplivajo.

**Analiza negativnih družbenih učinkov
evropskih podnebnih in energetske ukrepov**

Avtorji: Lidija Živčič, Barbara Kvac in Taj Zavodnik

Lektura: Tadej Turnšek

Oblikovanje: Luka Pajntar, kaloop.si

Vir fotografij: Shutterstock

Publikacija je na voljo brezplačno. Dostopna je na [tej povezavi](#).

Izdajatelj: Focus, društvo za sonaraven razvoj

Ljubljana, maj 2022

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 113985027

ISBN 978-961-95265-4-5 (PDF)

